

Правозахисний ЛГБТ Центр «Наш світ»

СПІЛЬНОТА ОНЛАЙН

СТАНОВИЩЕ ЛГБТ В УКРАЇНІ У 2020 РОЦІ

Київ
2021

УДК 316.343-055.3(477)

C71 Спільнота онлайн. Становище ЛГБТ в Україні у 2020 році / Центр "Наш світ". – К.: Центр "Наш світ", 2021. – 51 с.

У публікації представлено інформацію, що відображає соціальне, правове та політичне становище ЛГБТ (лесбійки, геї, бісексуали і трансгендерні особи) в Україні у 2020 р. Наведено дані та здійснено аналіз ситуації з питань, пов'язаних з правами та інтересами ЛГБТ, у законодавстві, суспільно-політичному житті, громадській думці, надано приклади випадків дискримінації на ґрунті сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності та інше.

Укладачі: Андрій Кравчук, Олександр Зінченков, Олег Лященко
Керівник проектів Центру "Наш світ": Андрій Маймулахін

Цей звіт підготовлено за підсумками моніторингової та правозахисної роботи Правозахисного ЛГБТ Центру "Наш світ". Автори висловлюють щире подяку ЛГБТ організаціям та окремим активістам, а також всім учасникам електронних розсилок і фейсбук-груп, які збирають і обмінюються актуальною інформацією про різні аспекти становища ЛГБТ в Україні.

Здійснено в рамках проекту за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні. Погляди авторів не обов'язково збігаються з офіційною позицією уряду США. / Supported by the Democracy Grants Program of the U.S. Embassy to Ukraine. The views of the authors do not necessarily reflect the official position of the U.S. Government.

Дякуємо за підтримку нашої роботи Freedom House і фонд Tides (США). Точка зору, відображена у цьому звіті, належить Центру "Наш світ" і не може вважатися офіційною точкою зору донорів нашої організації.

Правозахисний ЛГБТ Центр "Наш світ"

Поштова адреса: а/с 173, м. Київ, 02100

Телефон/факс: +38 044 2963424

E-mail: coordinator@gay.org.ua

Вебсайт: <http://www.gay.org.ua>

Facebook: <https://www.facebook.com/nashmircenter>

EMBASSY OF THE UNITED STATES
KYIV, UKRAINE

© Центр "Наш світ", Київ, 2021

При використанні матеріалів звіту обов'язковим є посилання на Центр "Наш світ".
Цей звіт (українською та англійською мовами) розміщено на вебсайті Центру "Наш світ".

Зміст

РЕЗЮМЕ.....	1
1. ЗАКОНОДАВСТВО І СУДОЧИНСТВО	3
2. ДЕРЖАВНІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ, МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ	7
3. ПОЛІТИКА, МАС-МЕДІА І СУСПІЛЬСТВО.....	13
4. ЦЕРКВИ ТА РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	22
5. ЛГБТ СПІЛЬНОТА	26
6. НАСИЛЬСТВО, ДИСКРИМІНАЦІЯ ТА ІНШІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛГБТ.....	31
Сфера взаємодії з приватними особами.....	32
Стосунки з правоохоронними органами.....	37
Судочинство	40
Зайнятість.....	41
Освіта.....	42
Доступ до товарів і послуг	43
Медична сфера	43
Інше (військова служба, сімейне право, органи влади тощо)	44
Порушення прав ЛГБТ на окупованих територіях	44
7. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	46
8. МЕТОДИКА ТА АВТОРИ ЗВІТУ	51

РЕЗЮМЕ

Пандемія ковіду стала головним фактором, який впливав у 2020 році на повсякденне життя українського суспільства, зокрема й ЛГБТ спільноти. Через відповідні карантинні заходи переважна більшість ЛГБТ подій, запланованих на цей рік, були проведені в онлайн-форматі, за допомогою інтернету. Однак, навіть в таких умовах, українські ЛГБТ організації та активісти, загалом, успішно використовували наявні можливості зі здійснення інформаційної, просвітницької, адвокаційної та іншої діяльності.

Хоча наймасовіша та найпомітніша ЛГБТ подія року в Україні – Марш Рівності у Києві – відбулася лише віртуально, її організатори спромоглися привернути увагу до проблем ЛГБТ спільноти за допомогою ефектних публічних акцій, і насамперед віртуальному прикрашенні найбільшої в Україні скульптури Батьківщини-матері веселковим прапором. Тоді як прайд-акції в Одесі та Харкові пройшли значно скромніше, ніж зазвичай, у Запоріжжі все ж таки успішно відбувся перший Марш Рівності у традиційному форматі масової ходи.

Вочевидь, саме карантинні обмеження на масові заходи та фізичне спілкування сприяли різкому зменшенню задокументованих у 2020 році Центром "Наш світ" випадків нападів, дискримінації та інших порушень прав ЛГБТ в Україні: 188 проти 369 у попередньому 2019 році. В іншому, ситуація у цій сфері принципово не змінилася: праворадикальні угруповання відстежували та намагалися зірвати будь-які ЛГБТ заходи, а ефективність дій поліції з попередження та протидії їхнім нападам, загалом, була низькою. Втім, слід відзначити цілком професійну та ефективну роботу співробітників МВС у Запоріжжі, які у співпраці з організаторами Маршу Рівності у цьому місті забезпечили його надійну охорону від агресивних супротивників ЛГБТ.

З великим запізненням, Міністерство внутрішніх справ все ж таки розробило законопроект про криміналізацію злочинів ненависті, зокрема, за ознаками сексуальної орієнтації та ґендерної ідентичності, як це було передбачено Планом дій у сфері прав людини на період до 2020 року. Однак, воно так і не внесло його на розгляд Кабінету Міністрів, як теж було передбачено цим документом. Спроба

розглянути у Верховній Раді депутатські законопроекти з цієї теми теж завершилася невдало: три альтернативних проекти поправок до Кримінального кодексу не отримали підтримки у парламентському профільному комітеті та були зняті з розгляду.

У 2020 році закінчився термін дії першого в Україні Плану дій у сфері прав людини, але Міністерство юстиції у співпраці з громадянським суспільством розробило новий План дій на період до 2023 року, до якого були перенесені головні невиконані ЛГБТ компоненти попереднього документу: розробка законопроектів щодо криміналізації злочинів з мотивів нетерпимості та запровадження в Україні інституту реєстрованого цивільного партнерства, доступного для одностатевих пар. Цей документ, однак, ще не був ухвалений на початок 2021 року.

Загалом, державними органами у 2020 році не було ухвалено важливих рішень щодо захисту прав ЛГБТ в Україні. Серед представників держави, суттєву увагу та підтримку питанням захисту прав ЛГБТ приділяв лише офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який оперативно та досить ефективно реагував на прояви мови ворожнечі стосовно ЛГБТ з боку мас-медіа, офіційних осіб і релігійних діячів.

ЛГБТ питання у 2020 році не грали важливої ролі в суспільному житті України. Варто, однак, відзначити, що соціологічні опитування демонструють повільне зростання в українському суспільстві терпимості та прийняття ЛГБТ людей.

Ми рекомендуємо українській владі негайно ухвалити закони, які найбільше впливають на становище ЛГБТ людей в Україні: поправки до Кримінального кодексу по злочинах ненависті та запровадження інституту реєстрованого цивільного партнерства, за обсягом прав і обов'язків подібного до шлюбу. Так само, ми закликаємо українську владу до врахування інтересів ЛГБТІ людей та одностатевих сімейних пар при ухваленні та реалізації законодавства і державних політик, неухильної боротьби з проявами гомофобії та трансфобії у всіх сферах життя, а надто зі злочинною діяльністю ультраправих угруповань.

1. ЗАКОНОДАВСТВО І СУДОЧИНСТВО

З початку 2020 року в українському законодавстві, що стосується інтересів і прав ЛГБТ, не відбулося принципових змін. Хоча в цьому році з'явилася ціла низка законодавчих ініціатив, які могли би суттєво вплинути на правове становище ЛГБТ в Україні – як позитивно, так і негативно, – жодна з них не отримала підтримки у профільних комітетах і не була включена до порядку денного пленарних засідань Верховної Ради. Серед законодавчих ініціатив по захисту прав ЛГБТ варто згадати законопроекти 3316, 3316-2 і 3316-3 щодо криміналізації злочинів ненависті за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (скорочено – СОГІ). Гомофобні ініціативи містилися у законопроекті 3316-1 щодо заборони пропаганди "відмови від народження дітей, руйнування інституту сім'ї, позашлюбних і проти-природних статевоїх відносин та розпусти", а також законопроектах 3916 і 3917, які фактично пропонували повторити в Україні російський досвід законодавчої заборони "пропаганди гомосексуалізму". Докладніше про цю та іншу законотворчу діяльність народних депутатів розповідається у розділі 3 цього звіту.

Певні шанси на ухвалення зберігає законопроект 2693 "Про медіа", який навіть після внесення численних правок містить заборону на поширення дискримінаційних висловлювань за ознаками СОГІ, що дуже непокоїть українські церкви. Вочевидь, як і у випадку заборони на дискримінацію за ознаками СОГІ в трудовому законодавстві, українська влада намагається виконати вимоги угоди про асоціацію з ЄС, яка зобов'язує нашу державу дотримуватися певних законодавчих положень Європейського Союзу (у випадку законопроекту 2693 це Директива 2007/65/ЄС зі змінами, внесеними згідно з Директивою 2010/13/ЄС). Як демонструє ухвалення змін до Кодексу законів про працю у 2015 році, якщо з боку ЄС висувуються не рекомендації, а тверді вимоги щодо захисту прав ЛГБТ, уряду та президентській адміністрації вдається переконати парламентарів у потребі ухвалення відповідних рішень.

У 2020 році завершився План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. За цей рік український уряд

не зробив нічого для виконання тих його ЛГБТІ компонентів, які не були реалізовані у попередні роки, зокрема таких важливих як:

- пункт 105 захід 1 (в частині внесення сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності як захищених ознак до Закону України “Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні”);
- пункт 105 захід 3 (про внесення поправок до Кримінального кодексу щодо криміналізації злочинів з мотивів нетерпимості, зокрема, за ознаками СОГІ);
- пункт 105 захід 6 (розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про легалізацію в Україні реєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар);
- пункт 105 захід 7 (зняття заборони на всиновлення дітей, зокрема, трансгендерними та ВІЛ-позитивними людьми);
- пункт 109, захід 3 (розроблення та затвердження спільної інструкції МВС та Генеральної прокуратури України щодо розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості органами внутрішніх справ з урахуванням методології ОБСЄ).

За нашою оцінкою, з 21 положення Плану дій, які безпосередньо стосуються питань захисту прав ЛГБТІ осіб, за 5 років його реалізації було виконано повністю 9, виконано частково – 2, і не виконано – 10. Не всі ці положення, втім, мають велике практичне значення. З найважливіших ЛГБТІ компонентів Плану дій, фактично були виконані лише захід 2 пункту 64 та захід 9 пункту 105, які передбачали спрощення порядку зміни (корекції) статі для трансгендерних осіб.

Водночас, Міністерство юстиції залучило правозахисні та ЛГБТ організації до розробки поправок до Національної стратегії у сфері прав людини, які мають бути ухваленими вже найближчим часом. Запропоновані поправки дещо конкретизують зобов'язання у сфері прав людини, які бере на себе українська влада (зокрема, додається "усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі порушень, виявлених Європейським судом з прав людини"). Пропонується суттєво розширити розділ "Попередження та протидія

дискримінації", в якому тепер стратегічною метою буде "створення та забезпечення ефективного функціонування системи запобігання та протидії дискримінації за будь-якою ознакою", законодавство має враховувати "найкращий світовий та європейський досвід і реальні виклики у сфері прав і свобод людини в Україні", а від органів державної влади та місцевого самоврядування очікується "дотримання і впровадження принципу недискримінації та культури поваги до різноманітності, вжиття заходів із подолання у суспільстві стереотипів, які призводять до стигматизації та дискримінації".

В очікуванні ухвалення оновленої Національної стратегії, уряд вже розробив новий План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період 2021-2023 років. Міністерство юстиції залучило організації громадянського суспільства до розробки цього документу та врахувало низку зауважень і пропозицій з їхнього боку. У проєкті нового Плану дій зберіглися найважливіші ЛГБТІ компоненти, що містилися у попередньому плані, але так і не були реалізовані: криміналізація злочинів ненависті за ознаками СОГІ та розробка законопроекту про реєстровані партнерства, доступні для одностатевих пар.

Однак, станом на січень 2021 року президент так і не ухвалив нову редакцію Національної стратегії у сфері прав людини, а уряд не спромігся ухвалити План дій з її виконання на період до 2023 року. Міністерство юстиції лише встигло винести проєкт нового Плану дій на громадське обговорення.

У 2020 році українські суди винесли кілька рішень з приводу гомофобних законодавчих ініціатив органів місцевого самоврядування. Зокрема, Рівненський окружний адміністративний суд задовільнив позов громадського активіста Дмитра Деркача, в якому він вимагав визнати нечинним рішення Рівненської міської ради, ухвалене у грудні 2019 року, про заборону у місті ЛГБТ заходів.¹

Київський окружний адміністративний суд майже два роки розглядав позов громадських активістів до Чернівецької облради з вимогою

¹ Єдиний державний реєстр судових справ, *Справа № 460/307/20*, 05.06.2020, reyeestr.court.gov.ua.

визнати протиправним і скасувати її рішення від 2018 року щодо звернення до української влади з набором стандартних гомофобних вимог – частину всеукраїнської кампанії "на захист традиційної сім'ї" з боку релігійних активістів. Через процесуальні причини суд відмовив позивачам у задоволенні їхніх вимог, але у своєму рішенні констатував, що рішення Чернівецької обласної ради щодо захисту інституції сім'ї в Україні від 23.05.2018 прийнято з порушенням статті 6 Закону України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні" з огляду на наявність у вказаному рішенні ознак підбурювання до дискримінації.²

Однак, це рішення було оскаржене відповідачами в Шостому апеляційному адміністративному суді, який вирішив змінити мотивувальну частину рішення суду першої інстанції, визнавши його висновки про наявність у рішенні Чернівецької облради ознак підбурювання до дискримінації "передчасними та такими, що підлягають виключенню з мотивувальної частини оскаржуваного рішення, оскільки встановлення вказаних обставин не сприяє ефективному захисту прав, свобод та інтересів позивача, який, як встановлено судом першої інстанції, не наділений правом на заявлення таких позовних вимог".³ Хоча це рішення демонструє непослідовність українського судочинства у питаннях захисту від дискримінації, суттєвого практичного значення воно не має та стосується суто процесуальних обставин справи.

² Єдиний державний реєстр судових справ, *Справа № 320/5975/18*, 02.07.2020, reyestr.court.gov.ua.

³ Єдиний державний реєстр судових справ, *Справа № 320/5975/18*, 02.11.2020, reyestr.court.gov.ua.

2. ДЕРЖАВНІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ, МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Як і його попередник Петро Порошенко, президент України Володимир Зеленський негативно відповів на електронну петицію з гомо- і трансфобними вимогами (відмовитися від використання сучасної термінології – "гендер", "гендерна ідентичність", "сексуальна орієнтація" – в українському законодавстві, ратифікації Стамбульської конвенції, проведення антидискримінаційної експертизи тощо). У відповіді на сайті президента було підкреслено, що Конституція України забороняє будь-які форми дискримінації, зокрема й підбурювання до дискримінації.⁴

Уповноважений ВРУ з прав людини Людмила Денісова у своїй щорічній доповіді "Про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні" за 2019 рік (розділ 11.3 "Протидія дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності"⁵) стверджує про "підвищення рівня лояльності до ЛГБТІ-спільноти в суспільстві, а також наявність дієвого сприяння органів державної влади, зокрема правоохоронних". Водночас, занепокоєння омбудсменки "викликають факти відкритої підтримки окремими представниками органів державної влади та місцевого самоврядування встановлення заборон щодо діяльності на підтримку ЛГБТІ-спільноти" та "факт існування в країні радикально налаштованих організацій, які відкрито заявляють про свою позицію нетерпимості до людей з відмінною сексуальною орієнтацією, а також до будь-яких змін гендерної приналежності". Так само, у доповіді Уповноваженого вкотре звертається увага на нерівність прав ЛГБТ людей у частині сімейного та цивільного законодавства, тривалі утиски в реалізації їхніх інших конституційних прав, та надаються рекомендації органам державної влади та місцевого самоврядування з метою виправлення ситуації – зокрема,

⁴ Електронні петиції, Офіційне інтернет-представництво президента України, № 22/074484-еп, 28.09.2019, petition.president.gov.ua.

⁵ Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, 2019, с. 213-216, ombudsman.gov.ua.

розробити законопроект про цивільні партнерства та поправки до Кримінального кодексу щодо злочинів ненависті за ознаками СОГІ.

Секретаріат Уповноваженого ВРУ з прав людини у 2020 році послідовно та оперативно реагував на інциденти з закликами до дискримінації та мовою ворожнечі проти ЛГБТ. Зокрема, після того, як патріарх Філарет назвав причиною пандемії коронавірусу одностатеві шлюби, омбудсменка Людмила Денісова звернулася до публічних осіб із закликом не допускати дискримінаційних висловів і надіслала патріархові лист з проханням утриматися від повідомлень, які можуть стати причиною посилення ворожнечі щодо окремих груп населення.⁶ Аналогічне звернення було надіслане митрополиту Запорізькому Луці (УПЦ МП) через його гомофобні висловлювання та заклики до дискримінації.⁷

21 вересня офіс омбудсмена опублікував заяву, в якій було підкреслено, що Уповноважений вітає проведення Маршів Рівності в українських містах, робить все можливе для захисту прав ЛГБТ і закликає українську владу "вести постійну роботу задля забезпечення рівності прав і свобод для всіх, в тому числі незалежно від їхньої сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності".⁸

Великий скандал розгорівся з приводу фрази Уповноваженого Президента України з прав дитини Миколи Кулеби, який у своєму фейсбуку, засуджуючи сурогатне материнство, фактично порівняв гомосексуальні пари з гвалтівниками: "Є випадки, коли сім'ї – фіктивні, коли "подружжям" можуть виявитися і гомосексуальні пари, і гвалтівники".⁹ Уповноважений ВРУ з прав людини надіслала дитячому

⁶ Центр "Наш світ", Секретаріат омбудсмена відреагував на звернення Центру "Наш світ" щодо гомофобних висловлювань патріарха Філарета, 23.04.2020, gay.org.ua.

⁷ Гендер Зед, Надійшла відповідь від представника Уповноваженої з прав людини на звернення щодо хейт-спіча Луки: його просять утриматися від поширення дискримінації, 2020, genderz.org.ua.

⁸ Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений вітає проведення маршів рівності в українських містах і висловлює свою підтримку усіх заходів, спрямованих на усунення стереотипів та забезпечення рівності, 21.09.2020, ombudsman.gov.ua.

⁹ Микола Кулеба, 28.05.2020, [facebook.com](https://www.facebook.com).

омбудсмену подання з вимогою принести публічні вибачення щодо поширення ним мови ворожнечі стосовно представників ЛГБТІ спільноти та надалі неухильно дотримуватись вимог антидискримінаційного законодавства.¹⁰ Проте, пан Кулеба обмежився лише поясненнями у своєму фейсбуку, що не мав на увазі дискримінацію, а президент Зеленський ніяк не відреагував на цей вчинок свого представника.

На розпалення ворожнечі до ЛГБТ також звернула увагу Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. На підставі звернень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та громадської організації "Альянс.Глобал" вона призначила позапланову перевірку телеканалу КРТ через поширення "під час трансляції 12.06.2020 передачі "Гаряча лінія" мови ворожнечі, підбурювання до дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, використання образливих і зневажливих висловів, оціночних суджень і тверджень, що принижують людську честь і гідність". Також Національна рада відмовилась продовжити ліцензію цьому телеканалу та відклала остаточне рішення з цього приводу до закінчення перевірки.¹¹ Після цього, на своєму засіданні 20 серпня, Національна рада остаточно відмовила телеканалу КРТ у продовженні ліцензії,¹² внаслідок чого він повністю припинив своє мовлення в ефірі та кабельних мережах і тепер доступний тільки в інтернеті. Телекомпанія оскаржила дії Національної ради в суді, наразі розгляд позову триває.

ГО "КиївПрайд", організатор Маршу Рівності у Києві, повідомило про відмову з боку Департаменту соціальної політики Київської міської державної адміністрації у фінансуванні Маршу Рівності через вочевидь

¹⁰ Офіс Омбудсмана України, 29.05.2020, facebook.com.

¹¹ Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення, Телеканалу «КРТ» призначено позапланову перевірку через ознаки поширення мови ворожнечі і дискримінації, 30.07.2020, nrada.gov.ua.

¹² Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення, Телеканалу «КРТ» не продовжено строку дії ліцензії на мовлення, 21.08.2020, nrada.gov.ua.

упереджене та гомофобне ставлення громадської бюджетної комісії, яка розглядала проєктні заявки.¹³

Рисунок 1. Ілюстрація до оголошення про проведення віртуального Маршу Рівності у Києві на ФБ-сторінці Центру громадського здоров'я МОЗ України.

Так само, як і минулого року, до київського Маршу Рівності приєднався Центр громадського здоров'я МОЗ України – однак, через карантин, і сам марш, і участь в ньому цієї державної установи цього року були віртуальними.¹⁴

Місцеві ради у 2020 році переважно ігнорували кампанію "на захист традиційної сім'ї" з боку релігійних активістів, основна активність якої припала на 2018 рік. Втім, відповідні звернення до центральної влади з загальними вимогами обмежити права та ігнорувати

інтереси ЛГБТ людей все ж таки були ухвалені Калуською міськрадою Івано-Франківської області і Скадовською райрадою Херсонської області. Так само, до центральних органів влади від місцевих рад надходили нечисленні звернення з вимогами не ухвалювати конкретні законопроєкти на захист прав ЛГБТ (насамперед, законопроєкт 3316 щодо криміналізації злочинів ненависті за ознаками СОГІ – наприклад, від Закарпатської обласної ради, 5 травня) і, навпаки, ухвалити конкретні законопроєкти по забороні "пропаганди гомосексуалізму" (наприклад, міськрад Рівного від 11 серпня, Чернівців від 7 серпня, Івано-Франківська від 21 серпня). Помітної реакції з боку державної влади ці звернення не мали.

¹³ КиївПрайд, ГО «КиївПрайд» безпідставно відмовлено у підтримці проєкту «Київ – місто гордості» на Громадському Бюджеті (ГБ) від КМДА, 18.08.2020, kyivpride.org.

¹⁴ Центр громадського здоров'я України, 21.06.2020, facebook.com.

Міський голова Івано-Франківська Руслан Марцінків, член ультраправої партії "Свобода", в інтерв'ю напередодні місцевих виборів підтвердив своє переконання в тому, що "гей не може бути патріотом".¹⁵ Це не завадило йому вкотре перемогти суперників на посаду мера – втім, ЛГБТ тематика не грала на місцевих виборах восени 2020 року скільки-небудь помітної ролі.

Мер Рівного Володимир Хомко заявив, що вважає рішення міськради про заборону у місті ЛГБТ заходів, ухвалене за його відсутності, дурним і протиправним, особисто його не підтримує, і не стане подавати на апеляцію після того, як суд визнав це рішення нечинним.¹⁶ Згідно українського законодавства, заборонити проведення публічного заходу може тільки суд. У 2020 році, як і в попередньому, нами не було зафіксовано жодного звернення з боку місцевих рад до судів з вимогою заборонити ЛГБТ заходи.

Після місцевих виборів новим мером Рівного був обраний протестантський проповідник (п'ятидесятник) Олександр Третяк, який раніше відзначався гомофобними заявами та підтримкою рішення міськради про заборону ЛГБТ заходів у місті. Однак, після обрання він заявив, що у своїй діяльності як міського голови буде керуватися винятково Конституцією України і забороняти нічого не планує: "Ну вийде там 2-3 людини – будь ласка, нехай пройдуться. Забороняти немає сенсу".¹⁷

Через карантин, пов'язаний з епідемією коронавірусу, з березня 2020 року відбувалося дуже мало публічних акцій та масових фізичних зібрань, присвячених ЛГБТ проблемам – таким чином, у цьому році було небагато приводів перевірити роботу поліції щодо забезпечення проведення такого роду заходів. Щодо тих масових фізичних заходів, які все ж таки відбулися, варто відзначити ефективну роботу поліції під час Маршу Рівності у Запоріжжі та неефективний захист демонстрації в

¹⁵ Кравець Р., *Руслан Марцінків: Я не змінив своєї думки – гей не може бути патріотом*, Українська правда, 03.09.2020, pravda.com.ua.

¹⁶ Марчук І., *"Ну вже вляпались": мер Рівного не бачить сенсу в апеляції щодо ЛГБТ-рішення*, Суспільне, 11.06.2020, suspilne.media.

¹⁷ Бухало О., Червоненко В., *Євангеліст при владі. Як у Рівному вперше в Україні керуватиме мер-богослов*, BBC News Україна, 14.12.2020, bbc.com.

рамках Одеса Прайду 2020 від гомофобної агресії – детальніше про це розповідається у розділі 5 цього звіту.

Ситуація з розслідуванням злочинів ненависті за мотивами гомо- або трансфобії залишається переважно незадовільною. Попри те, що МЗС розробило методичні матеріали з розслідувань злочинів ненависті, мотиви гомо/трансфобії при скоєнні злочинів зазвичай ігноруються, такі злочини кваліфікуються як звичайне хуліганство, а розслідування за статтею 161 ККУ про порушення рівності громадян взагалі не відкриваються або швидко припиняються.

Звіт Міністерства юстиції про виконання Плану дій у сфері прав людини згадує про розробку Національною поліцією України законопроекту щодо поправок до Кримінального кодексу, які би виправили наявні недоліки у сфері злочинів ненависті та дозволили їх ефективно розслідування, але МВС так і не подав його на розгляд уряду, як це передбачено у Плані дій.¹⁸ Текст цього законопроекту є у розпорядженні Центру "Наш світ". За нашою оцінкою, він є дуже прогресивним і всеосяжним документом, який, у разі його ухвалення парламентом у поточному вигляді, забезпечив би ефективно розслідування злочинів ненависті та розпалювання ворожнечі за всіма актуальними для України ознаками, зокрема СОГІ. Проте, навіть перспективи його внесення на розгляд Верховної Ради залишаються невизначеними.

Чи не вперше на проблему пропаганди в Україні т.зв. "традиційних цінностей", які неодмінно включають в себе гомо/трансфобію, звернула Служба безпеки України. У інтерв'ю виданню LB.ua заступниця начальника Департаменту контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки СБУ Юлія Лапутіна зауважила, що рухи за "традиційні цінності" є інструментом впливу російської держави, у чому їй активно допомагає Російська православна церква.¹⁹

¹⁸ Міністерство юстиції України, *Звіт за 2020 рік щодо виконання Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року*, 2020, minjust.gov.ua.

¹⁹ Бучко Д., *Генерал-майор СБУ Юлія Лапутіна: "Росія створює та підживлює рухи за традиційні цінності"*, LB.ua, 08.04.2020, lb.ua.

3. ПОЛІТИКА, МАС-МЕДІА І СУСПІЛЬСТВО

Офіційні представники українських політичних партій у 2020 році практично не торкалися ЛГБТ питань, однак низка народних депутатів від різних політичних сил виступали з заявами та ініціювали законопроекти на цю тему. Характерно, що представники найбільшої фракції Верховної Ради від правлячої партії "Слуга народу" демонстрували діаметрально протилежні позиції щодо захисту прав ЛГБТ. Зокрема, Ольга Василевська-Смаглюк стала ініціаторкою законопроекту 3316, десять нардепів (Лада Булах, Тарас Тарасенко, Вадим Струневич, Богдан Яременко, Ганна Бондар, Сергій Швець, Тетяна Циба, Дмитро Гурін, Олексій Жмеренецький і Гео Лерос) – законопроекту 3316-2, і Олександр Бакумов – законопроекту 3316-3, присвячених криміналізації злочинів ненависті за ознаками СОГІ. Водночас, народні депутати від "Слуги народу" з Чернівецької області Георгій Мазурашу і Олена Лис стали ініціаторами законопроектів 3916 і 3917, присвячених забороні "пропаганди гомосексуалізму і трансгендерізму". Керівництво фракції та партії ніяк не прокоментувало дружні до ЛГБТ ініціативи своїх депутатів, а ось щодо відверто гомофобного законопроекту 3917 голова партії та перший заступник голови фракції "Слуга народу" Олександр Корнієнко заявив, що запропоновані ідеї потрібно перевірити на дискримінаційність, а його розгляд треба відкласти і зайнятися тими питаннями, які дійсно хвилюють суспільство. Ініціатори всіх вищезгаданих законопроектів, за їх твердженнями, не узгоджували свої пропозиції в рамках партії та фракції "Слуга народу", а діяли на власний розсуд.²⁰

Багато галасу наробило створення у січні 2020 року найбільшого в історії українського парламенту міжфракційного об'єднання "Цінності. Гідність. Родина", про яке оголосили народні депутати Святослав Юраш від "Слуги народу" та Олег Волошин від ОПЗЖ. За повідомленням Інформаційного управління Апарату ВРУ, до нього увійшли майже 300 чинних парламентарів, а співголовами, крім вищезгаданих депутатів

²⁰ НВ, «Відкладати якнайдалі». Замість законопроекту про штрафи за пропаганду ЛГБТ треба займатися тим, що хвилює людей — Корнієнко, 25.07.2020, nv.ua.

від СН і ОПЗЖ, стали Сергій Тарута (фракція "Батьківщина"), Михайло Бондар (фракція "Європейська солідарність"), Ірина Констанкевич (депутатська група "За майбутнє"), Олександр Ковальов (депутатська група "Довіра") та Оксана Савчук (позафракційна). Метою діяльності цього МФО стали "захист вічних цінностей українського суспільства і протидія спробам знищити фундаментальне природне право в ім'я політичної моди; підготовка та прийняття законів, які сприятимуть зміцненню родинних цінностей, принципів гідного суспільства та вихованню на основі сімейних цінностей дітей та молоді; а також популяризація та донесення широкого спектру світової консервативної думки до української інтелектуальної спільноти".

Однак, пірроку існування цього міжфракційного об'єднання продемонстрували його ефемерний характер. З його боку не було помітно ніякої діяльності, крім заяв його співголів Волошина і, насамперед, Юраша. Хоча ці заяви однозначно описують ідеологію об'єднання як ультраконсервативну та гомофобну, серед одинадцяти ініціаторів про-ЛГБТ законопроекту 3316-2 налічується п'ять його формальних членів. Схоже, що МФО "Цінності. Гідність. Родина" було задумане та віртуально існує лише як інструмент самопіару для амбітного молодого нардепа від "Слуги народу" Святослава Юраша. Одіозні законопроекти про "заборону пропаганди гомосексуалізму" 3316-1, 3916 і 3917 були запропоновані на розгляд парламенту депутатами, які не мають жодного впливу та авторитету у своїх фракціях. Більш-менш освічені та розумні політики у Верховній Раді добре розуміють поточну ситуацію і не висувують завідомо непрохідні пропозиції. Справжньою опорою релігійно-консервативних сил у поточному скликанні ВРУ є інші депутати – насамперед, Віктор М'ялик (депутатська група "За майбутнє"), – які діють іншими методами: вони не висувують гучні, але нереалістичні ініціативи, а займаються послідовною непублічною лобістською роботою в інтересах українських церков.

Загалом, політики проросійського спрямування, і насамперед члени "Опозиційної платформи – За життя", демонстрували послідовну гомофобну риторичку та підтримку всіх відповідних ініціатив. У відповідь на висунення вищезгаданого законопроекту 3316, народний депутат від ОПЗЖ Олег Волошин зареєстрував альтернативний

законопроект 3316-1, текст якого був здебільшого скопійований з першого документу, але, замість криміналізації злочинів ненависті і розпалювання ворожнечі за ознаками СОГІ, забороняв "пропаганду відмови від народження дітей, руйнування інституту сім'ї, позашлюбних і протиприродних статевих відносин та розпусти". На ЛГБТ тематику висловлювалися також співголова партії та фракції ОПЗЖ Вадим Рабинович та одіозний нардеп Ілля Кива, широко відомий своїми сексуальними скандалами. Вони, а також народний депутат Олександр Дубинський ("Слуга народу") та праворадикальний націоналіст колишній нардеп Ігор Мосійчук, приєдналися до обурення російських політиків і громадських діячів з приводу акції КиївПрайду 22 червня, коли монумент Батьківщини-матері у Києві було віртуально прикрашено веселковим прапором. Решта помітних українських політиків не стали коментувати цю подію.

Кумедна ситуація склалася навколо запису на фейсбук-сторінці відомого правонаціоналістичного політичного діяча, ветерана війни проти Росії Дмитра Яроша: 30 січня він опублікував гомофобний пост, у коментарях до якого зазначив, що ніколи не бачив геїв на фронті. У відповідь на це, інший ветеран Дмитро Різниченко опублікував фотографію групи військових, де просто за Ярошем стоїть Віктор Пилипенко, тоді гранатометник добровольчого батальйону "Донбас", який у 2018 році зробив камінаут як гей і став ЛГБТ активістом.²¹ Після цього Дмитро Ярош видалив цей запис.

Проєвропейська опозиція (як ліберальна – "Голос", так і консервативна – "Європейська Солідарність") утримувалася від публічних заяв з ЛГБТ питань, а представники правлячої партії "Слуга народу" демонстрували найрізноманітніше ставлення. Зокрема, народна депутатка від цієї партії, голова комітету з питань соціальної політики Галина Третьякова, заявила про підтримку легалізації одностатевих шлюбів в Україні.²²

²¹ Дмитро Різниченко, 30.01.2020, facebook.com.

²² Коломієць В., Голова комітету соцполітики підтримує легалізацію в Україні секс-індустрії та реєстрацію одностатевих шлюбів, Громадське телебачення, 19.07.2020, hromadske.ua.

Рисунок 2. Праворадикальний політик Дмитро Ярош (третій зліва у першому ряді) стверджував, що не бачив ЛГБТ на війні. Зліва від нього у другому ряді (із заплещеними очима) стоїть доброволець гей Віктор Пилипенко.

Відомий український політик і гомофобний ультраконсервативний релігійний активіст Олександр Турчинов приєднався до партії "Європейська Солідарність", очоливши її передвиборчій штаб. Це може посилити ультраконсервативне крило всередині цієї політичної сили, але з попереднього досвіду її роботи відомо, що партія в цілому не має офіційної політики з ЛГБТ питань, а її керівництво хоч і не підтримує, але й не заважає про-ЛГБТ ініціативам її членів і депутатів її фракції у ВРУ.

Сам Турчинов і очолюване ним протестантське громадське об'єднання "Всеукраїнський Собор" цього року вели активну адвокаційну кампанію проти "гендерної ідеології" та законодавчих ініціатив, спрямованих на захист прав ЛГБТ.

Як і раніше, непримиренними ворогами ЛГБТ в Україні залишаються праворадикальні партії та організації. Оскільки після торішніх парламентських виборів вони практично цілком втратили представництво у Верховній Раді, їхній вплив на політичні процеси в країні став ще менш помітним, хоч вони й не зменшують своєї агресивної гомофобної громадської активності. Власне політичні партії радикально-націоналістичного спрямування ("Свобода", Національний корпус) зараз майже не приділяють уваги цій сфері, яка стала прерогативою праворадикальних місцевих громадських організацій, насамперед таких як "Традиція і порядок" (Київ, Харків, Кривий Ріг), "Фрайкор" (Харків), "Едельвейс" (Вінниця) тощо. Представники цих організацій відзначилися у 2020 році загрозами та нападами на заходи, присвячені захисту прав ЛГБТ та жінок.

Попри скасування у цьому році Маршу Рівності в Києві та значно більш скромні, ніж зазвичай, публічні ЛГБТ демонстрації у Харкові та Одесі (через карантинні заходи), ЛГБТ тематика все одно досить широко була представлена у мас-медіа та публічних обговореннях. Як і декілька попередніх років, більшість друкованих та електронних ЗМІ подавали новини та обговорювали питання, що стосуються ЛГБТ, у нейтральному або позитивному тоні, з використанням переважно коректної термінології. Так, експерти Інституту масової інформації провели моніторинг новин на предмет висвітлення ЛГБТ в українських онлайн-медіа за період із 25 до 31 травня 2020 року включно. За їхніми висновками, журналісти 19 досліджених медій переважно дотримувалися професійних стандартів під час висвітлення ЛГБТ-тематики: 88,5% новин на цю тему було написано з нейтральним емоційним забарвленням, подавалися лише факти та події. Проте, у 11,5% матеріалів було присутнє негативне забарвлення, і, крім того, у 3,8% була присутня мова ворожнечі щодо ЛГБТ. За висновками експертів, з минулого року ситуація дещо погіршилася: якщо торік не було зафіксовано жодної новини з негативним забарвленням щодо ЛГБТ, то

цього року такі онлайн-медіа як "Знай.юа", "Страна.ua", "24 канал", УНІАН, "Букви" та "Гордон", використовували некоректні вислови щодо представників ЛГБТ або подавали новини з негативним забарвленням.²³

Кричущим відступом від загальної тенденції стала вищезгадана передача "Гаряча лінія" на тему "ЛГБТ-парад: пропаганда чи захист прав меншин?", яка транслювалася на каналі КРТ 12 липня у прямому ефірі та була двічі показана наступного дня. За оцінкою Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення, "Ведучі передачі Євген Барков і Катерина Іванова не намагалися завадити учасникам передачі висловлювати мову ворожнечу стосовно ЛГБТ, не підтримали полеміку рівних точок зору, використовували лексику, застосування якої вважається нетолерантною щодо ЛГБТ".²⁴ Як вже згадувалося, за це Національна рада призначила телеканалу позапланову перевірку та відмовилася продовжувати його ліцензію, внаслідок чого була припинена його супутникова та кабельна трансляція.

Канал КРТ належить проросійському ультраконсервативному релігійному політику Геннадію Васильєву, однак треба зауважити, що настільки грубе порушення принципів неупередженої журналістики стосовно ЛГБТ питань є дійсно рідкісним для України і нехарактерним навіть для проросійських мас-медіа. Наприклад, інший канал аналогічного громадсько-політичного спрямування NewsOne 27 червня показав, і потім ще кілька разів повторив, популярне ток-шоу "Політика здоров'я" на тему "Кулаки&діалог: які права у геїв, лесбійок і транссексуалів в Україні?", яке продемонструвало цілком коректне, неупереджене та професійне ставлення до висвітлення ЛГБТ питань.²⁵

Найбільш помітною подією прайд-місяця у Києві, що проходив цього року (переважно, в Інтернеті) з 17 травня по 22 червня, стало віртуальне

²³ Шиколай М., Машкова Я., *Онлайн-медіа про ЛГБТ: зашквари посадовців, міжнародка і мова ворожнечі*, Інститут масової інформації, 15.06.2020, imi.org.ua.

²⁴ Див. виноску 11.

²⁵ NEWSONE, *Кулаки&диалог: какие права у геев, лесбиянок и транссексуалов в Украине?* – "Политика Здоровья", 27.06.2020, youtube.com.

прикрашення найпомітнішої у столиці України скульптури Батьківщини-матері веселковим прапором²⁶ (фото цієї акції КиївПрайду прикрашає обкладинку цього звіту). Ця подія спричинила неабиякі дискусії у соціальних мережах та мас-медіа, викликавши, здебільшого, обурення у проросійської, ультранаціоналістичної та релігійно-консервативної частинах аудиторії, і нейтральне або схвальне ставлення з боку ліберальної та проукраїнської частини. Не можна сказати, що в цих дискусіях якась думка однозначно домінувала.

10 грудня були оприлюднені результати третьої хвилі загально-національного дослідження "Що українці знають та думають про права людини: оцінка змін (2016–2020)". Соціологічне опитування у 2020 році проводив Фонд "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва в співпраці з Центром прав людини ZMINA за підтримки Програми розвитку ООН в Україні. Порівняно з 2016 роком, на 6% зросла кількість громадян, які вважають толерантність основоположною цінністю – до 31% – і водночас знизилася частка тих, хто підтримує обмеження прав людини для певних груп населення. Зокрема обмеження прав ЛГБТ у 2020 році підтримало 41,8%, що на 4,4% менше, ніж у 2016 році. Українці частіше стали вважати дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації поширеним у нашій країні явищем (26,3% у 2020 році проти 21,6% у 2016).²⁷

Висновки про певне зростання толерантності та зменшення гомофобних настроїв в українському суспільстві також були підтвержені даними чергового Світового дослідження цінностей 2020. Порівняно з попереднім дослідженням, яке відбулося у 2011 році, за минулі 9 років частка тих, хто не хотів би жити поряд з гомосексуалами, знизилася з 62% до 44,8%.²⁸

Колишня в.о. міністра охорони здоров'я, популярна політикиня та блогерка Уляна Супрун, яка виросла в США в українській емігрантській

²⁶ KyivPride, 21.06.2020, facebook.com.

²⁷ Центр прав людини ZMINA, *Українці стали толерантнішими й активніше захищають свої права: результати опитування*, 10.12.2020, zmina.ua.

²⁸ Український центр європейської політики, *Світове дослідження цінностей 2020 в Україні*, 2020, с. 14, sapiens.com.ua.

родині, знову продовжила свою просвітницьку місію щодо ЛГБТ питань, розмістивши у своєму фейсбуку розповідь про реалії життя та суспільного прийняття ЛГБТ людей в США, зокрема й серед української діаспори. Ця публікація привернула до себе велику увагу (8,7 тисяч коментарів) та отримала приголомшливо переважне схвалення з боку читачів сторінки Уляни Супрун (близько 15 тисяч схвальних оцінок проти 800 дизлайків).²⁹

Цього року до віртуального київського Маршу Рівності в інтернеті вперше долучилися великі українські бізнеси – служба виклику таксі Uklon (український аналог Uber), найбільший в Україні Приватбанк, найбільша у країні юридична фірма Asters, прикрасивши свої логотипи у соціальних мережах кольорами райдуги.

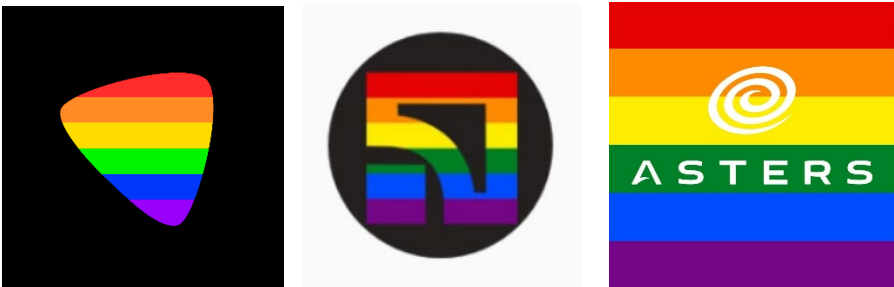

Рисунок 3. З нагоди віртуального Маршу Рівності 2020 у Києві кілька великих українських бізнесів тимчасово розфарбували свої логотипи у соціальних мережах у кольори веселки. Зліва направо: служба виклику таксі Уклон, Приватбанк, юридична фірма Астерс.

Традиційно, 49-й кінофестиваль "Молодість", що відбувся в Києві у серпні, включав програму ЛГБТ кіно "Сонячний зайчик" (Sunny Bunny). В її рамках було, зокрема, продемонстровано програму "Другий фронт. Історії ЛГБТ-військових" – чотири короткометражних документальних фільми про історії чотирьох добровольців та волонтерів, що в різні часи боронили суверенітет України від російської збройної агресії. Герої цих

²⁹ Релігійна правда, *Супрун розповіла про геїв у церкві США й закликала підтримати ЛГБТ*, 28.06.2020, religionpravda.com.ua.

Примітка: Оригінальна публікація у фейсбуку Уляни Супрун тепер недоступна, оскільки вона закрила свій акаунт на початку 2021 року.

стрічок репрезентують аббревіатуру ЛГБТ: лесбійку, гея, бісексуальну жінку та трансгендерного чоловіка.³⁰

³⁰ МКФ "Молодість", *Другий фронт. Історії ЛГБТ-військових*, 2020, molodist.com.

4. ЦЕРКВИ ТА РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

ЛГБТ тематика поступово займає все більше місця у порядку денному українських церков і релігійних активістів. За винятком питань, безпосередньо пов'язаних з функціонуванням церковних закладів і релігійними церемоніями, українські церкви рідко звертають увагу на суспільні проблеми, інші ніж "пропаганда гомосексуалізму" та "поширення ґендерної ідеології" – прикладом цього можуть слугувати численні звернення до влади та зустрічі керівників релігійних об'єднань, представлених у Всеукраїнській Раді Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО), з прем'єр-міністром Денисом Шмигалем (2 червня) і головою Верховної Ради Дмитром Разумковим (28 липня).

Таким чином, боротьба з "пропагандою гомосексуалізму" та "поширенням ґендерної ідеології" стала чи не головним завданням, яке ставлять перед собою українські церкви у своїй громадській діяльності. Вони підтримують всі, без винятку, законодавчі та політичні ініціативи, спрямовані на обмеження прав ЛГБТ людей, і, користуючись своєю значущістю в очах українських політиків, активно та, зазвичай, успішно опираються ухваленню будь-яких заходів, спрямованих на їхній захист. Протестуючи проти законодавчих пропозицій, спрямованих на захист прав ЛГБТ, українські церкви та релігійні активісти активно вдаються до пересмикування, маніпуляцій та відвертої брехні – часто вони критикують відповідні законопроекти за вигадані положення, які фактично не містяться у цих документах, зокрема обмеження свобод слова та віросповідання. Варто зазначити, що хоча українські урядовці та законодавці схильні зважати на негативну думку церков при ухваленні про-ЛГБТ ініціатив, вони не підтримують схвалювані церквами гомо/трансфобні ініціативи.

Зменшення кількості масових публічних ЛГБТ заходів в Україні, вочевидь, сприяло зменшенню проявів мови ворожнечі стосовно ЛГБТ з боку українських релігійних кіл. З помітних релігійних діячів, гомофобними заявами відзначилися лише патріарх Філарет,³¹ який наразі є керівником крихітної маргінальної церкви, та митрополит

³¹ 4 канал, *Такий Томос нам не потрібен, мене ошукали, – патріарх Філарет*, 19.03.2020, 4channel.com.ua.

Запорізький Лука (Російська православна церква). Заява патріарха Філарета про одностатеві шлюби як причину коронавірусу не знайшла підтримки ні в релігійному середовищі, ні в широкому суспільстві, та викликала реакцію омбудсменки Людмили Денисової, яка закликала публічних осіб виважено ставитися до слів, що можуть спричинити посилення ворожнечі у суспільстві до окремих соціальних груп. Митрополит Лука, який останнім часом став, мабуть, найбільш соціально активним ієрархом РПЦ в Україні, 17 серпня на своїй сторінці у Телеграмі написав, що "Конституционное право на мирные собрания не может распространяться на демонстрацию нечестия и порока" та закликав міську владу "не участвовать и не содействовать распространению и популяризации греха в нашем городе", маючи на увазі проведення запланованого на вересень у Запоріжжі Маршу Рівності.³² Характерно, що митрополит не став прямо просити місцеву владу про заборону цього заходу – останніми роками керівництво українських церков практично припинило виступати з вочевидь протизаконними закликами.

У 2020 вперше за останні роки не було ухвалено звернення від офіційних представників церков і релігійних організацій Одеси до міської влади з закликом заборонити проведення у місті заходів в рамках фестивалю "Одеса Прайд". У цьому році супротивники ЛГБТ в Одесі (ультраправі та релігійні активісти) обмежилися проведенням 30 серпня нечисленної демонстрації "за традиційні сімейні цінності", очоленої одеським активістом Православної церкви України та ультраправою партією "Національний корпус" Сергієм Братчуком.³³

Українські римо-католицькі єпископи вступили в заочну полеміку з своїми німецькими колегами, які назвали гомосексуальність однією з нормальних форм сексуальної схильності та закликали свою церкву до перегляду традиційних консервативних поглядів на сексуальні та гендерні питання: у січні Комісія у справах сім'ї Римо-католицької Церкви в Україні звернулася у листі до аналогічної комісії німецького

³² Лекарь.зр, 17.08.2020, t.me.

³³ Національний корпус, *В Одесі відбулася акція на захист традиційних цінностей*, 30.08.2020, nationalcorps.org.

єпископату з критикою їхнього хибного шляху. Втім, коментуючи цей лист, представники керівництва РКЦ в Україні зауважили, що не мають великих сподівань переконати своїх німецьких одновірців, яким дуже вдячні за велику фінансово-матеріальну допомогу, яку вони від них отримували та продовжують отримувати.³⁴

Рисунок 4. Демонстрація релігійних ультраправих активістів за "традиційні сімейні цінності", Одеса, 30.08.2020.

Вкрай незручною для українських церков в цілому, а надто для римо-греко-католицьких ієрархів, виявилася підтримка чинним папою Римським Франциском цивільних партнерств для одностатевих пар. Голова Комісії у справах засобів масової інформації при Конференції Римо-католицьких єпископів України єпископ Віталій Кривецький навіть був вимушений зробити офіційну заяву від імені Римо-католицької церкви в Україні про те, що "вчення Католицької Церкви

³⁴ Католицький Медіа-Центр Конференції римсько-католицьких єпископів в Україні, *Інтерв'ю єпископа Радослава Змітровича ОМІ про лист напоумлення єпископату Німеччини*, 06.02.2020, kmc.media.

щодо гомосексуальних стосунків та їхнього юридичного визнання залишається незмінним", а слова папи Франциска відображають лише "його особисту думку".³⁵

Репортерка видання "НВ" Олександра Горчинська взяла інтерв'ю у представників шести різних релігійних спільнот: пастора п'ятидесятницької церкви,³⁶ сунітського ісламського муфтія,³⁷ священника Православної церкви України,³⁸ римо-католицького священника,³⁹ священнослужителя Міжнародного товариства свідомості Крішни⁴⁰ та рабина реформістського напрямку юдаїзму.⁴¹ Очікувано, більшість священнослужителів висловили традиційні для їхніх конфесій консервативно-гомофобні погляди. Підтримку та розуміння стосовно ЛГБТ людей висловив тільки представник реформістського юдаїзму, відомого своїми сучасними ліберальними переконаннями, але ця конфесія в Україні є малопоширеною, вона налічує лише близько 50 громад по всій країні.

³⁵ Католицький Медіа-Центр Конференції римсько-католицьких єпископів в Україні, *Офіційна заява стосовно слів папи на тему одностатевих цивільних союзів у документальному фільмі "Франциск"*, 22.10.2020, kmc.media.

³⁶ Горчинська О., *Спецпроект. Протестантський пастор — про ЛГБТ, гендерну рівність і сексуальну освіту*, НВ, 22.11.2020, nv.ua.

³⁷ Горчинська О., *«Іслам вчить, що Господь не помиляється». Муфтії мусульман України — про гомосексуальність як явище, інтерсекс-людей та права жінок*, НВ, 14.11.2020, nv.ua.

³⁸ Горчинська О., *«Тільки любов може врятувати людину». Отець Сергій Дмитрієв — про гендерну рівність, секс-просвітництво та ЛГБТ*, НВ, 07.11.2020, nv.ua.

³⁹ Горчинська О., *Католицький священник розмірковує про ЛГБТ, гендерну рівність та секс-просвіту — спецпроект*, НВ, 11.11.2020, nv.ua.

⁴⁰ Горчинська О., *«Будь-що має наслідки». Священнослужитель з крішнаїтської спільноти — про секс до шлюбу, ролі чоловіка і жінки та ЛГБТ*, НВ, 06.12.2020, nv.ua.

⁴¹ Горчинська О., *«Стати рабином може як чоловік, так і жінка». Рабин Олександр Духовний — про гендерну рівність та ЛГБТ з точки зору прогресивного юдаїзму*, НВ, 18.11.2020, nv.ua.

5. ЛГБТ СПІЛЬНОТА

Основним фактором, який визначав діяльність української ЛГБТ спільноти у 2020 році, стала пандемія коронавірусу. Вона примусила перевести в формат онлайн спілкування через інтернет переважну більшість запланованих заходів та зустрічей.

Через епідемією коронавірусу та відповідні карантинні обмеження був скасований фізичний Марш Рівності у Києві – найбільш масовий та помітний ЛГБТ захід в Україні протягом усього року. Він був замінений на онлайнвий Марш Рівності, який тривав всю неділю 21 червня. Втім, організатори КиївПрайд 2020 все ж таки змогли привернути увагу ЗМІ та громадськості до прайд-місяця яскравим відеокліпом, знятим за допомогою компаній Dronarium та Saatchi&Saatchi Україна. У кліпі дрон з веселковим прапором кружляв над центром Києва, а потім зависнув неподалік найбільшої в Україні статуї Батьківщини-матері на дніпровських пагорбах таким чином, що у глядачів створилося враження, нібито райдужний прапор був прикріплений до меча в руці статуї (фото цієї акції прикрашає обкладинку цього звіту). Слоганом акції стали слова "Мама зрозуміє та підтримає!".⁴²

Також відсутність або сувору обмеженість фізичного спілкування ЛГБТ людей та їхніх союзників КиївПрайд компенсував проведенням у 2020 році двох прайд-місяців: 6 червня – 27 червня⁴³ та 26 вересня – 11 жовтня.⁴⁴ Осінній прайд-місяць мав завершитися демонстрацією величезного веселкового прапору на фасаді столичного ТРЦ Gulliver з 5 до 11 жовтня, однак через пікетування та погрози з боку ультраправих угруповань, адміністрація ТРЦ припинила демонстрацію прапора з 9 жовтня.⁴⁵

Організатори ХарківПрайду вирішили замінити Марш Рівності у Харкові на автопробіг центральними вулицями міста, який відбувся 13 вересня

⁴² Див. виноску 26.

⁴³ KyivPride, 29.05.2020, facebook.com.

⁴⁴ KyivPride, 03.09.2020, facebook.com.

⁴⁵ Шеремет А., *У Києві на екрані Gulliver більше не буде ЛГБТ-прапору. ТРЦ каже про закінчення контракту, активісти — про тиск «праворадикалів» на центр*, Бабель, 09.10.2020, babel.ua.

без перешкод з боку ультраправих угруповань, які у той самий час проводили свої заходи в інших місцях міста. Взагалі ж, агресивні опоненти ЛГБТ у Харкові (здебільшого, ультраправе угруповання "Фрайкор") у 2020 році демонстрували високу активність і неодноразово здійснювали напади на ЛГБТ заходи і приміщення, де вони проходили.⁴⁶

Рисунок 5. 5-8 жовтня 2020 року фасад ТРЦ Gulliver у Києві прикрашали кольори веселки та слоган "Бути різними добре разом!"

Замість Маршу Рівності організатори ОдесаПрайд 2020 вирішили провести публічну демонстрацію на підтримку прав ЛГБТ у форматі "живого ланцюга", однак дуже швидко після початку акції на неї був скоєний напад групою молодиків під прапорами організації "Традиція і Порядок". Поліція, кількість якої була цілком достатньою для забезпечення охорони ЛГБТ акції, діяла вкрай пасивно, дозволила колоні нападників наблизитися впритул до учасників акції, і втрутилася тільки після того, як перші почали закидати других яйцями та бризкати в них перцевим спреєм.⁴⁷ Внаслідок цього нападу постраждало кілька ЛГБТ

⁴⁶ Єгорова А., *На «Прайдхаб» у Харкові напали трічі за тиждень, 08.09.2020, Детектор медіа, detector.media.*

⁴⁷ *Одесса Прайд 2020, 31.08.2020, facebook.com.*

активістів та двоє поліцейських. Поліція затримала 16 нападників, звинувативши їх за статтями 173 (Дрібне хуліганство) та 185 (Злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі поліцейського) Кодексу України про адміністративні правопорушення.⁴⁸

Рисунок 6. 20 вересня 2020 року у Запоріжжі пройшов перший Марш Рівності.

Організатори фестивалю "Запоріжжя Прайд" вирішили не відмовлятися від проведення першого фізичного Маршу Рівності у місті за дотримання всіх карантинних обмежень. Мирна хода, в якій взяло участь близько 500 осіб, відбулася у Запоріжжі 20 вересня під охороною 430 поліцейських та 240 нацгвардійців. Ультраправі угруповання та окремі гомофобні активісти намагалися зірвати проведення акції, але поліція забезпечила її ефективну охорону – зокрема, було затримано

⁴⁸ Головне управління Національної поліції в Одеській області, *До Приморського відділу поліції з Думської площі правоохоронці доставили шістнадцятьох порушників громадського порядку, 31.08.2020, od.npu.gov.ua.*

людину, яка погрозувала учасникам маршу травматичним револьвером, а також двох нападників, які жбурляли в них яйця.⁴⁹

Взагалі, фізичні зустрічі на ЛГБТ тематику у 2020 році продовжували зазнавати постійних нападів з боку ультраправих і традиціоналістських угруповань, які цілеспрямовано відшукували своїх жертв. Таке відбувалося у багатьох містах України, наприклад, 16 серпня у Хмельницькому.⁵⁰ Так само, зазнавали нападів від ймовірно ультраправих молодиків і випадкові молоді люди у публічних місцях, яких агресори приймали за представників ЛГБТ спільноти – таке траплялося у Києві, в Одесі тощо.

Попри карантинні заходи, українські ЛГБТ організації у 2020 році продовжували проводити різноманітні акції, здебільшого у форматі інтернет-зустрічей та інтерактивних веб-сторінок. Чергова XIII Національна ЛГБТІ-конференція України теж пройшла 5–7 листопада онлайн. За наявності можливості та з дотриманням всіх заходів безпеки, відбувалися і фізичні заходи (семінари, тренінги тощо).

Суттєво наростила свою громадську активність група ЛГБТ військових і волонтерів, які брали участь у пікетах, численних виступах на телебаченні, інтерв'ю для преси, зйомках відеороликів і документальних кінострічок, продемонстрованих на кінофестивалі "Молодість".

На місцевих виборах 25 жовтня 2020 року у депутати місцевих рад вперше балотувалися відразу декілька відкритих ЛГБТ кандидатів⁵¹ – втім, жоден з них не зміг перемагти суперників.

На додачу до великих міст, ЛГБТ активізм став помітнішим і в деяких невеликих містах України. Наприклад, у Бахмуті Донецької області за

⁴⁹ Гвозди, *Первый ЛГБТ-прайд в Запорожье: как это было*, 20.09.2020, gvozdi.zp.ua.

⁵⁰ TV7+, *У Хмельницькому відбулась сутичка між ЛГБТ спільнотою та її противниками*, 2020, tv7plus.com.

⁵¹ Сокурєнко Є., *На місцевих виборах вперше балотуються відкриті ЛГБТ-люди: чому це важливо*, Центр прав людини ZMINA, 23.10.2020, zmina.info.

ініціативою місцевого хлопця з'явилася громадська організація "Донбас Квір", яка за пів року провела 6 акцій на підтримку ЛГБТ.⁵²

⁵² Суспільне Донбас, 27.07.2020, facebook.com.

6. НАСИЛЬСТВО, ДИСКРИМІНАЦІЯ ТА ІНШІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛГБТ⁵³

Моніторинговою мережею Центру "Наш світ" у 2020 році було задокументовано 188 випадків дій на ґрунті гомофобії/трансфобії, дискримінації, а також інших порушень прав ЛГБТ в Україні. У 177 кейсах йшлося про події, що відбулися у 2020 році, решта (11 випадків) трапилися у 2019.

Таблиця 1. Регіональний розподіл кейсів, задокументованих у 2020 році.

Реґіон	Кількість
Київ та область	67
Одеса та область	26
Житомир та область	20
Харків	12
Дніпро та Дніпропетровська область	9
Херсон та область	9
Запоріжжя та область	8
Львів та область	7
Миколаїв та область	6
Суми та область	5
Донецька область (контрольована Україною)	4
Хмельницький та область	4
Вінниця	3
Івано-Франківськ	2
Рівне	2
Кропивницький	1
Тернопіль	1

⁵³ У цьому розділі кількість задокументованих порушень прав ЛГБТ може перевищувати кількість кейсів, тому що у деяких випадках було порушено більш ніж одну сферу прав.

Черкаси	1
АР Крим (окупована РФ)	1
Усього:	188

Найчастіше від гомофобної / трансфобної агресії, дискримінації та інших порушень страждали представники ЛГБТ спільнот крупних міст, де вони є найбільш видимими: Києва, Одеси та Харкова.

Сфера взаємодії з приватними особами

Дії на ґрунті гомофобії / трансфобії та мова ворожнечі з боку приватних осіб або груп осіб були відзначені у 140 кейсах. 67 із них (6 – у 2019, і 61 – у 2020 році) можна охарактеризувати як *злочини ненависті*, а 69 (3 – у 2019, і 66 – у 2020 році) – як *інциденти ненависті*. У 9 випадках були зафіксовані прояви *мови ворожнечі*.⁵⁴

Третій рік поспіль можна спостерігати збереження тенденції щодо незначного зменшення кількості злочинів ненависті по відношенню до інцидентів. Водночас, доля випадків фізичного насильства в загальному масиві кейсів у 2020 році (69 із 140) стала вищою, ніж у 2019 (100 з 275).

Були відзначені такі види порушень (див. таблицю 2):

Таблиця 2. Кількість різних видів порушень прав ЛГБТ у 2019 році.

Види порушень	Кількість
образи, приниження людської гідності, погрози	106
фізичне насильство різного ступеня тяжкості	69
напади на ЛГБТ центри і заходи	24
незаконне збирання, розголошення (або загроза розголошення) конфіденційної інформації	18
гомофобія / трансфобія в сім'ї	14
вимагання та шантаж	13

⁵⁴ Виділені курсивом терміни наведені відповідно до класифікації БДІПЛ/ОБСЕ.

пошкодження майна	12
гомофобні написи / заклики	9
грабіж	6
погрози зброєю чи її застосування	6
втручання в особисте життя	2
насильство сексуального характеру	2
непокора законним вимогам працівників поліції	2
перешкоджання мирній акції	2
спроба позбавити батьківських прав	1
тортури або нелюдське поводження	1
розбій	1
вбивство	1

У зв'язку з карантинними заходами, пов'язаними з COVID-19, у 2020 році значно зменшилася кількість публічних ЛГБТ акцій і, як наслідок, нападів на них: 2 випадки проти 13, зафіксованих у попередньому році.

Водночас, різко зросла кількість нападів на ЛГБТ центри і заходи з боку ультраправих і консервативних угруповань: 24 випадки у 2020 році проти 11 у 2019. Майже всі вони були здійснені ультраконсервативним угрупованням "Традиція і порядок" (самостійно або разом з іншими ультраправими групами), переважно проти ЛГБТ центрів в Одесі та Харкові.

Так, у період з 31 серпня по 7 вересня сталося три однотипних напади на харківський ЛГБТ центр "ПрайдХаб" (кейси 1926, 1927, 1928). Всі вони відбулися вночі та були здійснені декількома молодиками, серед яких працівниці "ПрайдХабу" впізнали представників місцевого осередку "Традиції і порядку". Нападники закидували вхід до приміщення яйцями, обливали сечею, робили на стінах образливі та погрозливі написи, а в останньому випадку побили шибки у вікнах. Кожного разу вони обліплювали стіни листівками свого угруповання. Харківська поліція не побачила в діях нападників ознак кримінального правопорушення та відмовилася розслідувати ці напади

Рисунок 7. У 2020 році прибічники праворадикального угруповання "Традиція і порядок" неодноразово здійснювали напади на "Прайд-Хаб" у Харкові, залишаючи на його стінах гомофобні написи та наліпки своєї організації.

У 2020 році було зафіксовано 20 майнових злочинів, коли жертви цілеспрямовано обиралися через свою сексуальну орієнтацію / гендерну ідентичність для вимагання, шантажу, розбою або грабежу, а також одне вбивство на ґрунті побутової гомофобії під час спільного вживання алкоголю.

Кейс 1946

У вересні 2020 року в Сумах було зірвано тренінг з питань толерантності та недискримінації через те, що на ньому торкалися ЛГБТ тематики. Серед нападників, місцевих прибічників "Традиції і порядку" та ВО "Свобода", було помічено заступника сумського мера Максима Галицького, який у 2019 році публічно схвалив гітлерівську політику ув'язнення геїв у концтаборах. Тоді проти нього було

порушено кримінальну справу за статтею 161 УКУ, але через рік (червень 2020) справу було закрито – місцеві правоохоронці не знайшли в діях Максима Галицького складу злочину.

В середині грудня 2020 року протягом одного тижня на столичному Подолі відбулася низка нападів з боку нетверезих підлітків і молодиків, ймовірно неонацистських поглядів, на хлопців, яких нападники через їхній зовнішній вигляд сприймали як геїв (лише деякі з них справді належали до ЛГБТ спільноти). Моніторинговою мережею Центру "Наш світ" було задокументовано 2 таких кейси (1994 і 1995). Нам відомо про, як мінімум, ще два випадки, дуже подібних до вищезгаданих, але в яких ми не отримали достатньо даних для їх документування як злочинів ненависті за ознаками СОГІ.

Кейс 1994

17 грудня ввечері Олександр зустрівся з подругами поруч із супермаркетом "Сільпо" на Контрактовій площі. Поки вони стояли біля входу, з магазину вийшли троє п'яних підлітків. Один з них запитав в Олександра: "Мені не здалося, що в тебе нафарбовані губи? В натурі, нафарбовані". Той нічого на це не відповів.

Нетверезі підлітки були пішли, але потім один з них обернувся зі словами: "Тобі щось не подобається? Зараз отримаєш п##ди". Потерпілий з подругами сховався у магазині, але нападники зайшли туди за ними та вдарили його у сонячне сплетіння. Олександр побіг до охоронців і попросив, щоб вони вивели цих людей, та викликав поліцію.

Під час цих дій нападники штовхали його, били по губах та знімали на відео. Йому також погрожували розтрити годинник веселкового забарвлення на руці. Охоронці "Сільпо" не втручалися. Тим часом, до нападників почали приєднувались інші молодики у спортивному одязі та балаклавах.

Годину він чекав, поки приїдуть правоохоронці. Зрештою, на виклик хлопця прийшли двоє патрульних поліцейських. Потерпілого вивели з магазину та попросили вказати, чи впізнає він когось із нападників, – він вказав. Коли поліцейські відійшли говорити з молодиками, інші продовжували ображати, бити та штовхати Олександра просто у

присутності поліцейських. В один момент йому залили очі сльозогінним газом. Патрульні так само піддалися словесній та фізичній агресії з боку правопорушників.

Згодом на місце події прибули ще кілька поліцейських. Олександра посадили в патрульну машину та відвезли до Подільського відділку, де він разом зі своєю матір'ю написали заяву про скоєння правопорушення. У травмпункті в Олександра, куди він поїхав з мамою після відділку, зафіксували струс мозку, гематоми та садна.

Після того, як Олександр написав у соціальних мережах про цей інцидент, він почав отримувати погрози в інтернеті.

Рисунок 8. 16-річний Олександр після зухвалого гомофобного нападу на столичному Подолі у грудні 2020 року.

Стосунки з правоохоронними органами

У 2020 році у 73 кейсах була відзначена взаємодія потерпілих з правоохоронними органами (виклик поліції, подання заяви про правопорушення, проведення слідчих дій, охорона мирних зібрань тощо). У 32 із них були зафіксовані порушення з боку представників поліції або прокуратури (див. таблицю 3):

Таблиця 3. Порушення прав ЛГБТ у 2019 році з боку правоохоронних органів.

Порушені права (якими діями)	Кількість
ефективні засоби правового захисту (неналежне виконання функцій по захисту прав, відмова у захисті прав)	25
рівність та недискримінація (образи, приниження людської гідності, погрози, упереджене ставлення)	9
повага до приватного життя (втручання в особисте життя)	4
свобода і особиста недоторканність (порушення процесуальних норм, перевищення влади і службових повноважень, образи, приниження людської гідності, погрози)	3

Очевидний випадок бездіяльності та непрофесійності поліції під час охорони мирних зібрань у 2020 році стався під час проведення акції "Крокуємо разом. Все буде Прайд" в Одесі 30 серпня (кейс 1944). Тоді від дій нападників постраждали не тільки учасники акції (близько 20 осіб), але й самі правоохоронці (5 поліцейських). Адвокатка потерпілих учасників акції стверджує, що дії поліцейських не були скоординовані та здебільшого зводилися до пасивного спостереження і створення фізичного бар'єра між невеликою частиною учасників і нападниками.

Кейс 1872

Насамкінець квітня 2020 року у Житомирі молоду трансгендерну особу було зґвалтовано та по-звірячому побито групою місцевої молоді.

Також жертву катували та вимагали гроші. Ні орган досудового слідства (СВ Житомирського РВП Житомирського ВП ГУНП в Житомирській області), ні процесуальне керівництво розслідування (Житомирська міська прокуратура) не побажали розглядати трансфобний мотив цього злочину. Наразі у Кримінальному кодексі України лише стаття 161 "Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками" дозволяє враховувати гомофобний /трансфобний мотив при скоєнні злочину. У цьому випадку, відомості про скоєння злочину за цією статтею були внесені до ЄРДР лише за рішенням слідчого судді, і те не відразу. Так само, адвокатка потерпілої особи була вимушена звернутися до слідчого судді, щоби примусити слідство розслідувати факт зґвалтування. Навіть через чотири місяці розслідування, жодній з осіб, причетних до скоєння цього злочину (яких було встановлено слідством майже відразу), не було вручено підозру та не обрано досудового запобіжного заходу.

Рисунок 9. Сутички праворадикалів з поліцією під час нападу на мирну ЛГБТ акцію в Одесі, 30.08.2020.

Кейс 1883

Молода трансгендерна особа постраждала від нападу трьох молодиків у Харкові наприкінці квітня 2020 року: правопорушники прийняли її за звичайну дівчину, а коли з'ясувалося, що це не так, побили та зламали їй носа. Ще на місці злочину постраждала викликала поліцію, але та нікого не змогла знайти. Того самого дня потерпіла подала заяву до Київського ВП ГУНП у Харківській області. До Центру "Наш світ" вона звернулася майже через місяць – тоді й з'ясувалося, що її заява так і не була зареєстрована, а "знайшлася" вона лише 26 травня, коли інформація про цей злочин та бездіяльність поліції набула розголосу в медіа. Тільки після цього було відкрито кримінальне провадження, але лише за статтею "Легке тілесне ушкодження", а мотиви нетерпимості правоохоронці, як зазвичай, проігнорували. На кінець 2020 року досудове слідство ще не було закінчено.

Рисунок 10. Жертва трансфобного нападу в Житомирі у квітні 2020 року (кейс 1872).

Судочинство

У 2020 році в українських судах продовжувався розгляд двох справ, щодо гомофобних злочинів, в яких юридичний супровід потерпілих здійснював Центр "Наш світ".

Кейс 909

У червні 2020 року касаційна інстанція затвердила остаточний вирок у кримінальному провадженні щодо гомофобного нападу у березні 2017 року на двох геїв в столичному Гідропарку. У звітах за попередні роки ми вже писали про перебіг цієї справи.⁵⁵ На жаль, Верховний суд також відмовився враховувати гомофобний мотив злочину і залишив його правову кваліфікацію (розбій) без змін.

Цього ж місяця було подано скаргу до ЄСПЛ, де потерпілі скаржаться на недосконалість українського кримінального законодавства щодо врахування гомофобних / трансфобних мотивів при скоєнні злочинів, через що українські правоохоронці та суди не надають діям злочинців релевантну оцінку.

Кейс 1306

У 2020 році продовжувалися безрезультатні судові засідання Печерського суду міста Києва в рамках розгляду кримінального провадження про ножове поранення гея на Хрещатику у вересні 2018 року (про перебіг цієї справи ми писали у нашому звіті за 2019 рік⁵⁶). За два роки, що справа знаходиться у суді, відбулося 8 засідань, але через організаційні питання суд так і не почав розгляд справи по суті. На наш погляд, це свідчить про порушення права на справедливий судовий розгляд у часті дотримання розумних строків провадження по відношенню до всіх учасників процесу – як потерпілого, так і тих, хто тривалий час знаходиться на лаві підсудних.

⁵⁵ Правозахисний ЛГБТ Центр "Наш світ", *Старі проблеми, нові перспективи. Становище ЛГБТ в Україні у 2019 році, 2020*, с. 41, gay.org.ua.

⁵⁶ Там само, с. 42.

Зайнятість

У цій сфері було зафіксовано 11 випадків порушень трудових прав ЛГБТ (див. таблицю 4):

Таблиця 4. Порушення прав ЛГБТ у 2020 році у сфері зайнятості.

Порушені права (якими діями)	Кількість
дискримінація (бездіяльність адміністрації, доведення до звільнення за власним бажанням, незаконне звільнення, незаконна відмова у прийомі на роботу, образи, приниження людської гідності, погрози, пониження на посаді/відмова в просуванні, упереджене ставлення, фізичне насильство, цькування, інші порушення трудового законодавства з боку адміністрації)	11
повага до приватного життя (втручання в особисте життя, незаконне збирання, розголошення або загроза розголошення конфіденційної інформації)	3

У двох випадках жертвами дискримінації стали трансгендерні особи через свою гендерну ідентичність.

Кейс 1852

У січні 2020 року 22-річному трансгендерному чоловіку відмовили у працевлаштуванні барменом в одному з херсонських ресторанів. Він відповідав усім вимогам, але коли в адміністрації закладу побачили його документи на жіноче ім'я, то стали насміхатися над ним і сказали: "Ні, нам *таке* не потрібно, ми з *"воно"* не працюємо".

Кейс 1869

У квітні 2020 року Маріана, лікарка одного з приватних медичних центрів Львова, розмістила на своїй фейсбук-сторінці запис про підтримку законопроекту щодо посилення відповідальності за злочини ненависті, зокрема, за ознаками СОГІ. Цей запис відразу викликав бурхливу дискусію; її співрозмовники почали залишати свої коментарі, зокрема й негативні. За 15 хвилин Маріані зателефонував власник медичного центру, в якому вона працює, і зажадав від неї терміново видалити цей запис і вибачитися в фейсбуці перед усіма, хто його

прочитав, інакше він звільнить її та зробить так, щоб жодна медична установа Львова не взяла Маріану на роботу.

Під впливом емоцій, Маріана видалила запис, але згодом, проконсультувавшись у правозахисній організації, зустрілася з начальником і заявила йому, що знає свої права, і якщо хтось спробує їх порушити, то піде в суд. Начальник відступився, пославшись на "карантин", "нерви", "суспільство не готове...", але попросив її надалі не висловлювати свої погляди публічно. Маріана припускає, що він був таким "привітним", оскільки думав, що вона записує їхню бесіду на диктофон. Лікарка відповіла, що залишається при своїй думці.

Освіта

Порушення в цій сфері були зафіксовані у 9 випадках (див. таблицю 5):

Таблиця 5. Порушення прав ЛГБТ у 2020 році у сфері освіти.

Порушені права (якими діями)	Кількість
дискримінація (цькування, упереджене ставлення, заниження оцінок, відрахування)	9
повага до приватного життя (втручання в особисте життя, незаконне збирання, розголошення або загроза розголошення конфіденційної інформації)	1

У 5 з цих випадків дискримінаційні дії з боку товаришів по навчанню можна розцінити як інциденти на ґрунті ненависті, а у 2 випадках мало місце фізичне насильство.

Кейс 1841

У лютому 2020 року з однією із студенток Житомирського політехнічного університету відбувся випадок, який вона описала наступним чином:

- Ми з одногрупниками зібралися в аудиторії, щоби обговорити спільну презентацію. Я вийшла на пару хвилин, а коли повернулася, побачила, що один з одногрупників взяв мій рюкзак і при мені зірвав із нього райдужний значок, кинув його в мене та почав ображати при всіх, що я "брудна ЛГБТшниця", що таким, як я, вчитися тут не місце.

Потім мій рюкзак почали кидати між собою, я намагалася захиститися словами, зловити рюкзак і вийти. Інший хлопець кинув в мене рюкзак і штовхнув, я впала. Я зібрала речі та пішла. Я не знала, що робити у цій ситуації.

- Наступного дня я прийшла на "пару" і, як тільки зайшла в аудиторію, всі почали сміятися і глузувати, мовляв, довго ти тут не провчишся, ЛГБТ тут не місце. Тепер всі знають про мою орієнтацію. Я хочу переводитися, але поки боюся говорити батькам про це, а тим більше йти до куратора, який теж гомофоб. Не знаю, що мені робити...

Доступ до товарів і послуг

У цій сфері було задокументовано 10 кейсів, де мала місце дискримінація за ознаками СОГІ. У 7 із них було відмовлено в обслуговуванні, у 6 зафіксовано упереджене ставлення, у 2 – образи, приниження людської гідності, погрози, в одному випадку – незаконне виселення з житла, та в одному – відмова в оренді приміщення.

Три кейси містять ознаки інцидентів на ґрунті ненависті (образи, приниження людської гідності, погрози; незаконне збирання, розголошення або загроза розголошення конфіденційної інформації; фізичне насильство різного ступеня тяжкості).

Кейс 1920

24 серпня 2020 року лесбійській парі, яка разом зі своїм 6-річним сином завітали до тернопільського закладу харчування "Файне місто", було відмовлено в обслуговуванні через те, що у однієї з дівчин був райдужний прапорець на рюкзаку. До них підійшла адміністраторка Вікторія і з насмішкою повідомила про те, що це "сімейний заклад, тем більше, тут багато дітей, тому збоченцям тут не місце". Потерпілі не хотіли зіпсувати собі святковій настрій та ще й на очах у дитини, тому пішли звідти.

Медична сфера

У цій сфері було задокументовано 3 кейси дискримінації (упереджене ставлення, відмова у медичному обслуговуванні або надання

медичних послуг у неповному обсязі), з яких 1 випадок незаконної відмови у зміні документів для трансгендерної особи.

У поліклінічних закладах № 2 і № 3 міста Рівного були розміщені застарілі "антиСНІДівські" плакати, які не тільки містили застарілу медичну інформацію, але й були відверто гомофобними (кейси 1890 і 1918).

Інше (військова служба, сімейне право, органи влади тощо)

У 2020 році було також задокументовано 11 випадків проявів дискримінації та мови ворожнечі, які не потрапили до перелічених вище сфер.

Порушені права (якими діями)	Кількість
дискримінація (прийняття протиправних рішень / актів, упереджене ставлення)	6
мова ворожнечі	3
повага до приватного життя (втручання в особисте життя, незаконне збирання, розголошення або загроза розголошення конфіденційної інформації)	3

Кейс 1771

У серпні 2019 року 17-річний гомосексуал зазнав дискримінаційного та образливого ставлення з боку лікаря-психіатра через свій зовнішній вигляд у Шевченківському військкоматі міста Києва під час проходження призовної комісії. Звернувши увагу на його жіночну зовнішність і манери, лікар, посміхаючись, запитав: "Зараз така проблема: хлопчики люблять хлопчиків, а ти хто такий? Ти що, з цих?..", і виписав йому направлення на проходження психіатричної експертизи з підозрою на діагноз "розлад статевої ідентифікації".

Порушення прав ЛГБТ на окупованих територіях

У 2020 році було зафіксовано лише один випадок злочину з гомофобних мотивів на тимчасово непідконтрольних територіях (березень, Сімферополь, АР Крим) і відмови окупаційної влади від

розслідування цього правопорушення, через що потерпілий був вимушений шукати притулок за кордоном.

7. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

На тлі бурхливого суспільно-політичного життя України протягом всіх років її незалежності, ЛГБТ питання не грали і зараз не грають важливої ролі – завжди знаходяться важливіші проблеми, які привертають загальну увагу та вимагають негайного вирішення. У 2020 році такими проблемами стали поширення епідемії ковіду та перманентна політична конфронтація всередині правлячої партії та державної влади. Проте, українське суспільство відчуває на собі вплив загальносвітових тенденцій у бік зростання толерантності до ЛГБТ людей та їхньої інтеграції до громадського життя, а проголошений державний курс на інтеграцію України до Європейського Союзу вимагає від влади певних кроків до вирішення проблем ЛГБТ спільноти.

Українські політики, загалом, змирилися з реаліями сучасної Європи та вільного світу, зокрема із забороною на дискримінацію за ознаками СОГІ, але під впливом консервативних українських церков відмовляються від активних кроків щодо поліпшення становища своїх ЛГБТ співгромадян. У свою чергу, українські церкви, а також праворадикальні ідеологічні угруповання, зробили боротьбу проти ЛГБТ спільноти одним зі своїх головних завдань. Втім, в останні роки українські церкви примітно зменшили свою гомофобну риторичку – вочевидь, переконавшись у тому, що вона не додає їм популярності, а також під впливом процесів, які відбуваються у церквах вільного світу. Натомість, українські праворадикальні угруповання постійно і послідовно вдаються не тільки до гомофобної риторички, але й до прямої агресії проти ЛГБТ організацій, активістів і просто пересічних людей.

Правоохоронні органи, і насамперед Національна поліція, реагують на порушення прав і насильство проти ЛГБТ, загалом, неохоче і неефективно, хоча й визнають за собою такий обов'язок. У деяких випадках поліції та ЛГБТ руху, втім, вдається налагодити конструктивну співпрацю.

Незважаючи на проблеми та обмеження, пов'язані з епідемією ковіду, у 2020 році українському ЛГБТ руху та його союзникам, в цілому,

вдалося зберегти свою активність та видимість – здебільшого, за допомогою онлайн-ових заходів.

Випадки мови ворожнечі стосовно ЛГБТ в українських мас-медіа рідшають і зустрічають засудження та реакцію з боку не тільки ЛГБТ активістів та їхніх союзників у громадянському суспільстві, але й державних органів, зокрема, Секретаріату Уповноваженого ВРУ з прав людини та Національної ради з питань телебачення і радіомовлення.

Державна влада, загалом, намагається триматися осторонь вирішення проблем ЛГБТ людей в Україні та взагалі не згадувати про них. Вона не підтримує ініціативи на захист прав ЛГБТ, але й не заважає їхній реалізації. Водночас, гомофобні ініціативи так само не отримують підтримки з боку центральної влади. Український уряд не відмовляється від виконання ЛГБТІ компонентів Плану дій у сфері прав людини, але постійно відкладає це на майбутнє. Практика показує, що українська влада, здебільшого, ігнорує рекомендації щодо поліпшення захисту прав ЛГБТ від своїх західних партнерів, але знаходить способи реалізувати свої прямі зобов'язання у цій сфері, передбачені міжнародними угодами – зокрема, угодою про асоціацію між Україною та ЄС.

З метою усунення правової та суспільної нерівності ЛГБТ людей в Україні, вирішення їхніх повсякденних проблем, модернізації нашого суспільства та успішного просування України на шляху євроінтеграції, Центр "Наш світ" рекомендує:

1. **Верховній Раді України** рекомендується усунути всі положення в українському законодавстві, які призводять до дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності, зокрема, у статті 74 "Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі" та статті 91 "Право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою". Одностатеві пари в Україні мають отримати можливість реєстрації свого партнерства, що дозволить їм отримати всі суттєві подружні права та обов'язки.

При ухваленні нових законів, антидискримінаційні статті у їх складі мають прямо та відкрито забороняти дискримінацію за ознаками сексуальної орієнтації та ґендерної ідентичності. Закони та постанови, спрямовані на захист сім'ї та дітей, мають захищати всі сім'ї без дискримінації – зокрема, одностатеві подружні пари та дітей, які виховуються у таких сім'ях. До переліку захищених ознак у Законі України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні" (пункт 2 частини першої статті 1) мають бути явним чином внесені ознаки сексуальної орієнтації та ґендерної ідентичності.

2. **Президенту і Кабінету Міністрів України, а також Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини** рекомендується розробляти та реалізовувати державні політики з подолання нерівності, дискримінації, виховання толерантності та взаємоповаги в суспільстві, завжди явним чином згадуючи в них сексуальну орієнтацію та ґендерну ідентичність як захищені ознаки, а ЛГБТІ – як уразливу групу.
3. **Міністерству юстиції України** рекомендується розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект про легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар. Залишаючи без вирішення проблеми подолання суспільної гомофобії та встановлення правового статусу одностатевих партнерств, український уряд лише відкладає на майбутнє та ускладнює свої завдання на шляху європейської інтеграції.
4. **Міністерству охорони здоров'я України** рекомендується:

Затвердити зміни до наказу МОЗ № 479 від 20.08.2008 "Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем", прибравши з цього переліку код F64 (пункт 9 "Розлади особистості та поведінки у зрілому віці").

Проводити моніторинг виконання та забезпечення нового порядку надання медичної допомоги особам, які потребують зміни (корекції) статевої належності; продовжити розробку та ухвалення

змін до цього порядку у співпраці з активістами трансгендерної спільноти.

- Міністерству освіти і науки** рекомендується включити теми сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності до шкільної програми та програм педагогічних вузів і курсів підвищення кваліфікації педагогічного персоналу, залучати ЛГБТ та інші громадські організації до розробки та реалізації таких програм. Мають бути розроблені та впроваджені державні стандарти соціальної роботи (для шкільних психологів, соціальних педагогів) з підлітками та молоддю із вразливих груп, зокрема, ЛГБТ. До розробки цих стандартів мають бути залучені представники громадських організацій, які представляють та захищають інтереси відповідних вразливих груп населення.

- Міністерству внутрішніх справ України** рекомендується:

Регулярно проводити з особовим складом освітні заходи з формування толерантного ставлення та неприпустимості порушення прав людини відносно ЛГБТІ, а також ретельно і неупереджено розслідувати випадки порушення прав людини відносно ЛГБТІ з боку співробітників поліції та притягати винних до відповідальності.

Внести законопроект по криміналізації злочинів ненависті на розгляд Кабінету Міністрів і рекомендувати Кабінету Міністрів подати його на розгляд Верховної Ради.

- Органам державної влади, місцевого самоврядування та їх представникам** рекомендується:

У своїй роботі керуватися принципом, закріпленим у статті 35 Конституції України, який вказує, що "церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви", а також, що "жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова".

Взяти до уваги та роз'яснювати широкому загалу, що поняття "сім'я" згідно Сімейного кодексу України не зводиться до офіційно зареєстрованого подружжя, а захист інтересів сім'ї поширюється на всі форми сімейних відносин.

Не допускати та засуджувати публічні прояви гомофобії / трансфобії, дотримуватися принципів поваги, рівності та недискримінації для всіх соціальних груп.

Не розглядати звернення і петиції, які прямо порушують вимоги українського законодавства – зокрема, заборону на заклики до дискримінації та обмеження конституційних прав і свобод.

8. МЕТОДИКА ТА АВТОРИ ЗВІТУ

Основними джерелами інформації для цього звіту були моніторингова мережа Центру "Наш світ" і загальнодоступні ЗМІ, насамперед, електронні. Результати наших досліджень не можна вважати статистично репрезентативними з точки зору кількісних соціологічних даних, але ми стверджуємо, що вони цілком адекватно відображають сучасне становище ЛГБТ людей в Україні, принаймні, з точки зору української ЛГБТ спільноти. Державні інституції, крім Уповноваженого ВРУ з прав людини, практично не проводять власного моніторингу і не збирають відомостей щодо питань, пов'язаних з дотриманням прав та інтересів цієї соціальної групи населення України, тому більш вірогідної статистики та аналітики з цих питань, ніж та, що публікується українськими ЛГБТ і правозахисним організаціями та окремими активістами, просто не існує. Гарантією правдивості та репрезентативності нашої інформації є багаторічний досвід нашої громадської роботи з українською ЛГБТ спільнотою, співпраця з провідними вітчизняними та міжнародними правозахисними організаціями та власний життєвий досвід як пересічних українських ЛГБТ громадян – ми пишемо про те, що відчуваємо і бачимо навколо себе у повсякденному житті.

Наша діяльність спрямована як на ЛГБТ спільноту, так і на українське суспільство в цілому. Зараз ми фокусуємо свої зусилля на такому:

- Моніторинг порушень прав ЛГБТІ.
- Юридична допомога та консультування для жертв дискримінації та "злочинів ненависті" на ґрунті сексуальної орієнтації чи ґендерної ідентичності.
- Правова просвіта ЛГБТ спільноти.
- Адвокація захисту рівних прав для ЛГБТ на законодавчому та політичному рівні.
- Стратегічне судочинство.
- Підтримка ініціативних місцевих груп, мобілізація ЛГБТ спільноти на місцевому рівні.